

JARI SINKKONEN

NEROUDEN LÄHTEILLÄ

Suurten säveltäjien
hauras elämä

WSOY

JARI
SINKKONEN

Nerouden lähteillä

Suurten säveltäjien hauras elämä

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ
HELSINKI

© JARI SINKKONEN JA WSOY 2015
TOIMITUS VUOKKO HOSIA
KUVAT WSOY:N KUVA-ARKISTO PAITSI SIVUN 234 KUVA CORBIS/AOP
ISBN 978-951-0-40970-1
PAINETTU EU:SSA

SISÄLLYS

Nerouden olemusta etsimässä 11

LÄÄKETIEDE 1700- JA 1800-LUVUILLA 15

Infektiot 18

Tuberkuloosi 22

Kuppa eli syfilis 25

Suoneniskennän kirous 28

Kirurgia 30

Valoja pimeydessä 33

Mielen sairaudet 37

NEROKAS MIELI,

HAURAS RUUMIS – KAHDENTOISTA

SÄVELTÄJÄN ELÄMÄKERRAT 41

Johann Sebastian Bach ja Georg Friedrich Händel 43

Pienen pojan monet menetykset 44

Kahden suurperheen isä 48

Terveen miehen heikot silmät 50

Ihmelapsi ja cembalovirtuoosi 53

Britannian musiikin kiintotähti 57

Joseph Haydn 61

Laiminlyöty lapsi 61

Verisuonet kalkkeutuvat 65

Makaaberi jälkinäytös 68

Wolfgang Amadeus Mozart 71
Ei rintamaitoa Wolfgangille 73
Varhaisneron vanhemmat 74
Pienen pojan infektiokierre 77
Sisarukset kuoleman porteilla 81
Mozartin persoonallisuus 84
Wolfgang ja Constanze vanhempina 90
Mozartin viimeiset päivät 93

Ludwig van Beethoven 99
Ankea lapsuus 101
Ihminen nimeltä Beethoven 104
Ainainen huoli rahasta 106
Vaikeita suhteita 109
Ludwig, Kaspar Karl ja Nikolaus Johann
van Beethoven 111
Beethoven ja naiset 114
Erään huoltajuusriidan anatomia 117
Taistelu Karlista alkaa 119
Karl Ludwig-sedän luona 123
Beethovenin sairaudet 127
Paholainen korvissa 132
Heiligenstadtin testamentti 135
Luovuus, nerous ja sairaudet 139

Gioachino Rossini 143
Mahdoton rasavilli 144
Nopea nousu huipulle 146
Sairas mies 149

- Franz Schubert* 153
Lahjakas kuoropoika 156
Arvoitus nimeltä Franz Schubert 160
Huonoja vaikutteita 162
Taiteen tyhjentämä persoona 165
- Frédéric Chopin* 171
Elämä tuberkuloosin varjossa 173
Syvän depression kausi 176
Kuuluisa rakkaussuhde 178
- Robert Schumann* 183
Eusebius ja Florestan 187
Isä ja tytär Wieck 189
Schumannin suurperhe 193
Pahenevia sairauksia 194
Schumannin tuotanto 198
- Richard Wagner* 203
Hämärä sukutausta 205
Hyljeksitty poika 208
Wagnerin teokset 212
Wagnerin persoona ja sairaudet 215
Psykosomaattisia oireita 219
Cosima Wagner, omaa sukua Liszt 221
Neljä tytärtä ja yksi poika 226
Kohtalona narsistiset vanhemmat 228
Wagner-kultin ylipapitar 231
- Franz Liszt* 235
Pianovirtuoosi ja säveltäjä 238
Franz Lisztin viimeiset päivät 242

- Johannes Brahms* 249
Erikoinen perhe 250
Triangelidraama 254
Esille Beethovenin varjosta 257
Brahms ja Billroth 259

LUOVUUS, NEROUS JA MIELENTERVEYS 263

- Neron persoona – poikkeuksellinen vai poikkeava? 265
Ooppera oman sielun peilinä 267
Brucknerin pakko-oireet 269
Depressio ei ole koskaan luovaa 272
Kaksisuuntainen mielialahäiriö 276
Haltioitumisesta syvään murheeseen 278

PERHETAUSTA JA YMPÄRÖIVÄ KULTTUURI 283

- Palvelijasta palvonnan kohteeksi 285
Vähän rikkaita, paljon köyhiä perheitä 286
Venäläiset herraspojat 289

Pariisin musiikkielämä 1800-luvulla 293

- Hector Berlioz 296
Claude Debussy 298
Maurice Ravel 302

Wien 1800- ja 1900-luvun vaihteessa 305

- Gustav Mahler 309
Erich Korngold 313
Arnold Schönberg 317
Rappiomusiikkia 320

Väärin sävelletty, Dmitri! 323

Säveltäjät isinä 329

Paljon kuolleita lapsia 330

Rakkaat pojat Achille ja Louis 334

Yksi isä, kaksi Antoniota? 334

Nero isänä 341

Lähteet 344

Henkilöhakemisto 356

NEROUDEN OLEMUSTA ETSIMÄSSÄ

IDEA tämän kirjan kirjoittamisesta syntyi, kun tein Yleisradiolle 2011 ohjelmasarjaa otsikolla »Musiikkia ja mielentiloja». Löysin *Lancetista*, arvostetusta lääketieteellisestä julkaisusta, artikkelin, jossa kerrottiin Ludwig van Beethovenin viimeisistä vaiheista. Beethovenin vatsaontelosta imettiin useaan otteeseen sinne kertynyttä nestettä, kerran 11 litraa ja toisen kerran peräti 22 litraa. Mitenhän puudutus hoidettiin? Ei mitenkään. Tehtiin vain reikä vatsanpeitteisiin ja katetri työnnettiin sisään. Sattui varmaan ihan viettävästi. No entä desinfiointi? Ei sitäkään hoidettu mitenkään, koska bakteerien merkitystä tulehduksissa ei ymmärretty eikä ollut mitään desinfiointia aineita. Ilmanko pistojälki tulehtui, ja siitä vuoti märkäistä eritettä päiväkausia.

En ollut tullut moista ajatelleeksi koskaan. Ei tule yhdistyneeksi neljännen pianokonsertton tai *Pastoraalisinfonian* tunnelmia mieheen, joka joutuu juoksemaan vähän väliä ripulin takia pihan perälle ja taistelee lähes kuurona ymmärtääkseen, mitä ihmiset yrittävät sanoa hänelle. En ollut tiennyt, että Johann Sebastian Bachin silmät sokeutuivat kaihioperaation seurauksena. Jälkihoidoksi leikatun silmän päälle laitettiin tahnaa, jossa oli kyyhkysen verta. Sehän on oivallista bakteerien elatusainetta!

Näin lapsena televisiosta elokuvan Chopinista ja muistan pianon koskettimille roiskuneen veren. Tiesin tuberkuloosin tappaneen monia säveltäjiä, mutta lääkärin koulutuksestani huolimatta

tiesin varsin vähän siitä, miten tautia hoidettiin 1800-luvulla. Chopin söi paljon kauraa, joi parantavia vesiä ja välttyi verijuotikkailta vain, koska George Sand esti toimenpiteen.

Leopold Mozartin ja hänen ihmeellisen poikansa suhteen psykologiasta olin ollut kauan kiinnostunut, mutta en ollut tajunnut, miten paljon Wolfgang sairasteli lapsena ja miten lähellä kuolemaa hän kävi yhdeksänvuotiaana. Kaikkialla on paljon ruumiita: monet tulevat säveltäjänerot menettivät jommankumman tai molemmat vanhempansa aivan liian aikaisin, ja yhden tai useamman sisaruksen menettäminen on pikemminkin sääntö kuin poikkeus.

Katson tuntemiamme säveltäjiä hiukan tavallisuudesta poikkeavasta näkökulmasta. Pääpaino ei ole heidän tuotannossaan ja sen analyysissa. Ei minusta sellaiseen olisikaan, kun en ole musiikin tutkija. Tarkastelen heitä oman perheensä lapsina, sisarussarjan osina, äidin ja isän poikina. Poikkeuslahjakkuus herättää ihailua ja kateutta mutta yllättävän usein myös tarpeen riistää sen haltijaa tavalla tai toisella. Jokaisen neron on joku löytänyt: se on ehdoton edellytys sille, että nerous puhkeaa jonakin päivänä kukkaan. On välttämätöntä, että joku – tavallisesti viisas opettaja – on yhtä aikaa lämmin ja luja ja sietää sen, että oppilas menee nopeasti hänen edelleen.

En ollut koskaan ajatellut sitäkään, miten paljon nuorelle lahjakkaalle muusikolle merkitsee säveltäjäkollegojen tuki ja arvostus. Mozart auttoi pientä Johann Nepomuk Hummellia, Beethoven Franz Lisztiä, Liszt Schumannia ja Wagneria, Schumann Brahmsia ja Brahms Dvořákia. Paganini lahjoitti valtavan summan Berliozille, vaikka oli säveltäjänä täysin erilainen kuin hän. Tällainen veljeys on oikeastaan aika merkillistä, kun ajatellaan, miten itseensä käpertyneitä säveltäjät saattoivat muuten olla. Eikä mesenaatteja sovi unohtaa: on tunnettua, että Nadežda von Meck avusti Tšaikovskia, mutta on vähem-

män tunnettua, että hän tuki rahallisesti myös nuorta Claude Debussytä. Ilman rikkaita amatöörejä moni sävellys olisi jäänyt syntymättä.

Luovuus kiinnostaa jokaista, joka tahtoo ymmärtää mielen toimintaa. Luovuutta on tutkittu paljon, mutta tutkimusten anti on tässä yhteydessä vähäinen, sillä se, mikä auttaa ymmärtämään tavallisen lahjakkaan ja luovan ihmisen mieltä ja toimintaa, on hyödytöntä, kun puhutaan Haydnista tai Schubertista. Olin ajatellut kirjoittaa musiikin merkityksestä esimerkiksi yrityksenä käsitellä ja hallita erokokemuksia, mutta luovuin ajatuksesta. Tulin sellaiseen johtopäätökseen, että suurten säveltäjien tuotanto on hämmästyttävän riippumaton ulkoisista olosuhteista. Tietysti geeneillä, kasvuolosuhteilla, opeuksella ja ympäröivällä musiikkikulttuurilla on oma merkityksensä, mutta soiva lopputulos ei ole missään tapauksessa osiensa summa vaan jotakin muuta, jotakin arvoituksellista ja selittämätöntä. Kutsun sitä neroudeksi, vaikka näkemys voikin vaikuttaa romanttiselta.

Käyn kirjan ensimmäisessä luvussa läpi 1700- ja 1800-lukujen lääketiedettä, sillä silloisen tietämyksen ja osaamisen perusteella säveltäjiäkin hoidettiin. Haydn, Mozart ja Beethoven saivat parasta mahdollista hoitoa, ja Johannes Brahmsin ystäväpiiriin kuului maailmankuulu kirurgi Theodor Billroth. Yrteistä ja kylvyistä saattoi tulla miellyttävämpi olo, mutta laajasti käytetty elohopea oli myrkyllistä ja suonensisäistä järjetöntä. Sairauksien syntymekanismeja ei ymmärretty, joten hoidotkin olivat sattumanvaraisia.

Joseph Haydnin ja Gaetano Donizettin kallo irrotettiin muusta ruumiista ja varastettiin, jotta sen kohoumia tutkimalla päästäisiin perille nerouden olemuksesta. Vaikka kysymykseen ei sillä tavalla saatu vastausta, emme ole ehkä paljoa pitemmällä vieläkään. Suuret säveltäjät loivat teoksensa hyvin erilaisilla tek-

niikoilla. Mozart saattoi kuulla mielessään sävellyksen matkustaessaan vaunuissa ja kirjoitti sen paperille matkan päätyttyä. Beethoven töherteli paperille pieniä aiheita, eikä kukaan tajua, miten niistä saattoi syntyä suurimuotoinen sinfonia. Sibelius puhui takomisesta, ja Anton Bruckner hioi sinfonioitaan lop-pumattomiin.

Psykologisessa mielessä nerous ei ole pelkästään hienoa tai ihanaa, sillä se asettaa psykologiset rakenteet kovalle koetukselle. Mahler sanoi, että inspiraatio iskee kuin salama. Kyllä sellainen kokemus muuttaa ihmistä. Nerous johtaa väistämättä narsismin pöhöttymiseen, sillä se, jonka ylle nerous on langennut, tietää omistavansa jotakin ainutlaatuista. Siitä seuraa tunne valittuna olemisesta ja tarve esitellä saatu lahja muille. Nuoren säveltäjän on saatava tunnustusta ja arvostusta, jotta hän voi sietää sen, että hänen omintakeisimmat saavutuksensa kohtaavat aikanaan hämmennystä ja vastustusta. Onnistuessaan luova työ kiihdyttää aisteja ja johtaa flow-kokemukseen. Hurmiota seuraa tyh-
jyys: mitä seuraavaksi?

Lähes kaikki suuret säveltäjät ovat kärsineet ajoittain depressionista. Luovuuden ja kaksisuuntaisen mielialahäiriön yhteyksistä on kirjoitettu paljon, ja siteeraan kirjassa joitakin aiheeseen liittyviä tutkimuksia. Psykiatrisen diagnostiikan soveltamista säveltäjäneroihin olen pyrkinyt karttamaan. Jos sellaista on tapahtunut, toivon lisänneeni ymmärtämystä puheena olevan ihmisen käyttäytymistä kohtaan. Psykiatriseksi potilaaksi en ole halunnut muuttaa ketään. Tätä kirjoittaessani olen saanut moniin säveltäjiin läheisemmän suhteen, ja ihailuni heitä kohtaan on entisestään kasvanut.

Helsingissä 28. helmikuuta 2015
Jari Sinkkonen

LÄÄKETIEDE
1700- JA 1800-LUVUILLA

Lääketieteen historia on yhtä pitkä kuin ihmisenkin historia, ja parannuskeinoja sairauksiin on etsitty tuhansia vuosia. Sitä vastoin nykyaikaista vertailuun, tutkimukseen ja näyttöön perustuvaa lääketiedettä on ollut hämmästyttävän lyhyen ajan, oikeastaan vain runsaat kaksisataa vuotta. Kreikkalainen lääketiede perustui ajatukselle, jonka mukaan ihmisruumiissa on neljää erilaista nestettä: verta, limaa, keltaista sappea ja mustaa sappea, ja sairaudet johtuvat näiden nesteiden välisestä epätasapainosta. Arveltiin, että »käytetty» veri voisi jäädä esimerkiksi raajoihin ja olla haitallista. Kuukautisten ajateltiin poistavan pahaa verta, ja niiden vastineeksi kehitettiin muita tapoja päästä eroon pahasta verestä.

Lääketieteen isäksi nimitetty Galenos (129 – noin 200) kehitti hienostuneita, mutta perusteettomia menetelmiä pahan veren poistamiseksi. Oikean yläraajan laskimosta laskettu veri auttoi maksasairauksiin ja vasemman yläraajan laskimoveri pernan ongelmiin. Mitä vaikeampi sairaus oli kyseessä, sitä enemmän verta oli laskettava. Galenoksen kirjoituksia käännettiin latinaksi vasta 1200-luvulla, ja ne edustivat vuosisatojen ajan ehdotonta auktoriteettia. Vasta Andreas Vesalius (1514–1564), Brysselissä syntynyt ja Padovan yliopistossa vaikuttanut lääkäri, kumosi monet Galenoksen teesit, teki nerokkaita havaintoja muun muassa verenkierrosta ja loi perustan nykyaikaiselle ana-

tomialle. Veren laskemisesta ei suinkaan luovuttu, vaan mieletöntä »hoitoa» jatkettiin 1800-luvulle asti. Siitä sai osansa muiden muassa Mozart, jonka kuolemaa suoneniskentä joudutti. Kuolinvuoteellaan makaavasta Carl Maria von Weberistä lääkäri olisi mielellään laskenut verta, mutta potilas ehti onnekseen kuolla ennen toimenpidettä.

Kun ei ollut mikroskooppeja, ei voitu ymmärtää, että bakteerien kaltaisilla paljaalle silmälle näkymättömillä organismeilla voisi olla jotakin tekemistä terveyden kanssa. Puudutusta ei tunnettu, potilas juotettiin humalaan tai hänelle annettiin oopiumia. Kirurgia, esimerkiksi raajojen amputaatiot, kukoisti muuhun lääketieteeseen verrattuna, koska sille oli jatkuvasti paljon käyttöä sotien tähden. Kirurgeilla oli yllin kyllin tilaisuuksia harjoittaa taitojaan.

Infektiot

Jo noin sata vuotta ennen ajanlaskun alkua Marcus Terentius Varro -niminen kirjailija varoitteli lukijoita menemästä soiseen maastoon, koska siellä kasvoi silmälle näkymättömiä eliöitä. Ne voivat tulla ihmisen sisälle suun kautta ja sairastuttaa hänet. Sitten kului pitkä aika, ennen kuin näiden organismien luonteesta saatiin lisää tietoa. Hollantilainen kangaskauppias Antony van Leeuwenhoek (1632–1723) kehitti alkeellista suurennuslasia mikroskoopiksi, joka pystyi suurentamaan kohdettaan 270-kertaiseksi. Van Leeuwenhoek tutki spermaa ja havaitsi laitteellaan siittiöt ensimmäisen kerran. Bakteerit hän löysi 1683. Hän jätti kuollessaan jälkipolville yli 400 mikroskooppia. Mikroskooppi oli luonnollisesti välttämätön mikrobien havaitsemiseksi, mutta sitä ei syystä tai toisesta osattu käyttää tähän tarkoitukseen. Asioita ei osattu yhdistellä, ja

vallalla oli vankka käsitys elottoman aineen kyvystä tuottaa eläviä organismeja muun muassa mätänemisen seurauksena.

Vasta 1800-luvun puolivälissä Jacob Henle (1809–1885) ymmärsi, että infektiot ovat elävien organismien aiheuttamia. Hänen oppilaansa Robert Koch (1843–1910) löysi sekä tuberkuloosia että koleraa aiheuttavat bakteerit. Ratkaiseva oli Louis Pasteurin (1822–1895) panos. Hänen kokeensa osoittivat lopullisesti, että elämää ei synny tyhjästä (*de novo*), ja hän todisti, että pernaruttoa aiheuttava sauvabakteeri voi aiheuttaa sairauksia sekä ihmisissä että eläimissä. Uraauurtavassa kokeessa pernaruttoon sairastuneiden eläinten verta siirrettiin terveisiin eläimiin ja saatiin nekin sairastumaan.

Yksi monista pelätyistä ja tuhoisista koleraepidemiaista raivosi Pariisissa 1831–1832. Nuori Franz Liszt soitti Victor Hugon talossa Beethovenin surumarssia. Oli keväinen sää, aurinko paistoi ja taivas oli sininen, mutta kaupunki oli autio. Tautiin kuolleiden ihmisten ruumiita karrättiin hautausmaalle, jonne oli kaivettu valtava yhteishauta. Ruumiista pyrittiin pääsemään eroon mahdollisimman nopeasti, sillä otaksuttiin, että niiden hajoamisesta seurasi miasma, paha tai huono ilma, joka levitti tautia terveisiin.

Brittiläinen lääkäri John Snow (1813–1858) ei uskonut miasma-teoriaan. Kun Lontoossa puhkesi seuraava koleraepidemia 1849, Snow analysoi 83 koleratartuntaa ja totesi, että kaikki sairastuneet olivat käyttäneet saman kaivon vettä. Tämän jälkeen Broad Streetillä sijainneen kaivon pumppu poistettiin, ja vesiputkien vuotokohdat tilkittiin. Toimenpiteen ansiosta uusien tapausten määrä putosi merkittävästi. Snow kehitti myös maskin, jolla voitiin annostella nukutusaineena käytettyä kloroformia samana

pysyvänä pitoisuutena (4-prosenttisena), mikä oli suuri parannus aiempiin laitteisiin. Kuningatar Viktoria käytti maskia kahdessa viimeisessä synnytyksessään, mikä vaikutti huomattavasti käytännön leviämiseen.

John Snow ponnisti köyhistä oloista epidemiologian pioneeriksi, mutta se ei tapahtunut ilman ankaraa vastustusta. Hänen teoriansa koleran leviämisestä pyrittiin kumoamaan, koska ajatus ulosteista suun kautta leviävästä tartunnasta oli niin vastenmielinen. Joseph Lister (1827–1912) työskenteli Glasgow'ssa, jossa oltiin ainakin periaatteessa valmiimpia hyväksymään uusia ideoita. Lister keksi desinfioida leikkausalueet karboliliuoksella, mikä vähensi huomattavasti haavainfektioita. Johtava amerikkalaiskirurgi Samuel Gross totesi, että kukaan valveutunut kirurgi ei anna arvoa niin kutsutulle karbolihappohoidolle. Jopa sellainen kirurgian uranuurtaja kuin Theodor Billroth (1829–1894) vierasti karbolihappoa ja suosi sen asemesta jodia. Hän havaitsi ensimmäisenä streptokokkien ja stafylokokkien aiheuttavan haavojen tulehtumista.

Ehkä kaikkein surullisin on Ignaz Semmelweisin (1818–1865) tarina. Hän teki Wienin Allgemeines Krankenhausissa briljantin kokeen, jossa lapsivuodekuolleisuus saatiin laskemaan murto-osaan aiemmasta. Lapsivuodekuume tappoi jopa 10–30 prosenttia synnyttäneistä äideistä. Semmelweis huomasi, että eniten tulehduksia oli naisilla, jotka olivat vuoderivin loppupäässä: toisin sanoen lääkäri oli tutkinut samoilla pesemättömillä käsillä jo koko joukon naisia. Samoin oli asian laita silloin, jos lääkärit tai hoitajat tulivat potilassaliin ruumiinavaustilasta. Semmelweis havaitsi syy-yhteyden, mutta sille ei löytynyt tuolloin riittävää »tieteellistä» pohjaa, sillä bakteerien merkitystä infektioissa ei vielä ollut osoitettu. Teoria sai vah-

vistusta, kun Semmelweisin ystävä Jacob Kolletschka sai vahingossa viillon ruumiinavausta suorittavan lääketieteen opiskelijan veitsestä. Kolletschka sairastui ja kuoli lapsivuodekuumeen kaltaisiin oireisiin.

Semmelweis aloitti käytännön, jossa kädet pestiin vedellä ja saippualla ja huuhdeltiin klooripitoisessa nesteessä. Kuolleisuus laski dramaattisesti 18 prosentista 1,2 prosenttiin. Vertailuaineistona oli osasto, jossa jatkettiin entistä käytäntöä, ja kuolleisuus säilyi korkeana. Jotkut aatelliset kollegat loukkaantuivat ajatuksesta, että heidän herrasmiehenkätensä eivät olisi riittävän puhtaat. Esimies Johann Klein suuttui tällaisesta omapäisyydestä niin, ettei valinnut Semmelweisia avoimeen virkaan ja rajoitti tämän praktiikkaa.

Vuonna 1861 julkaistu kirja ei auttanut asiaa, ja sellainen lääketieteen suurmies kuin Rudolf Virchow vastusti Semmelweisin ajatuksia. Semmelweis muutti Wienistä Budapestiin, jossa hänen oppinsa kantoivat hiukan paremmin hedelmää. Siitä huolimatta hänen mielenterveytensä järkkäyi, ja hän päätti päivänsä hoitolaitoksessa 47-vuotiaana, mahdollisesti vartijoiden suorittaman pahoinpitelyn seurauksiin.

Jälkikäteen on vaikea ymmärtää, mistä vastustuksessa oli kyse, koska tulos oli niin vastaansanomaton. Kateudesta vai Semmelweisin persoonallisuudesta? Kaikki uusi ja vallankumouksellinen on aina herättänyt vastustusta, oli kyseessä sitten lääketieteen tai musiikin konventioiden murtaminen.

Rudolf Virchowia (1821–1902) nimitettiin aikanaan lääketieteen paaviksi. Hän kumosi vallalla olleen teorian, että solut voisivat syntyä jonkinlaisesta erilaistumattomasta massasta, ja esitti, että solu voi syntyä vain toi-

sesta solusta. Hän oivalsi, että hoidon kohteena olisi ol-tava sairas solu. Hän löysi leukemioiden perheen, selvitti verisuonitukosten syntymekanismeja ja tutki syöpäsoluja. Virchow oli sosiaalilääketieteen uranuurtajia ja osoitti tut-kimuksillaan rotuopit virheellisiksi.

Vahinko, että hän ei hyväksynyt Pasteurin ja Kochin teoriaa bakteerien merkityksestä tulehduksissa ja veti Semmelweisilta tukensa. Virchow oli vakuuttunut, että tulehdukset aiheutuivat solunsisäisistä prosesseista ja että mikrobit hakeutuivat jo sairastuneihin soluihin eivätkä siis olleet ensisijaisia taudinaiheuttajia.

Infektioiden ehkäiseminen ja varsinkin niiden hoita-minen ovat uusia keksintöjä. Tosin kiniiniä käytettiin ma-larian hoidoksi jo 1600-luvulla. Ampumahaavoja hoidet-tiin keskiajalla polttamalla ja valamalla niihin kiehuvaa öljyä, minkä tuloksena kudokset menivät kuolioon ja seurasi rajuja infektioita. Ambroise Paré (1510–1590) huomasi, että haavojen puhdistaminen ja sitominen nopeutti paranemista, ja kuumen öljyn käyttö lopetettiin. Johann Sebas-tian Bachin leikatun silmän päälle laitettiin tahnaa, jossa oli muun muassa kyyhkysen verta. Se toimi erinomaisena bakteerien kasvualustana ja levitti tulehdusta. Ensimmäi-nen järkevä ja tehokas lääke salvarsaani kehitettiin kupan hoidoksi 1910. Siitä tuli nopeasti maailman myydyin lää-kevalmiste, kunnes penisilliini syrjäytti sen 1940-luvulla.

Tuberkuloosi

Tuberkuloosi tappoi Carl Maria von Weberin (1786–1826), Frédéric Chopinin (1810–1849) ja Edvard Griegin (1843–1907). Suomalaisen musiikin varhaiskypsyä lahjakkuus Ernst Mielck menehtyi tuberkuloosiin Sveitsissä kaksi päi-

vää ennen 22. syntymäpäiväänsä 1899. Monet runoilijat, kuten Edith Södergran ja Saima Harmaja, kuolivat tuberkuloosiin, edellinen 31-vuotiaana, jälkimmäinen 23-vuotiaana. Sairauden ympärillä on myyttinen, runollinen aura, jonka syntymiseen on vaikuttanut muun muassa Thomas Mannin romaani *Taikavuori* (1924). Romanttisen näkemyksen mukaan tauti iskee eteerisiin, haaveellisiin ja hauraisiin ihmisiin, joita ei ole ehkä tarkoitettukaan maanpäälliseen elämään – tai ainakin sen kuumehoureet voivat stimuloida luomiskykyä.

Tosiasiaa tuberkuloosi on kauhea vitsaus, jonka kitkemiseksi on uhrattu suunnattomasti voimavaroja. Vitsauksen aiheuttaja *Mycobacterium tuberculosis* on osoittautunut muuntautumiskykyiseksi, ja lääkeresistenttejä bakteerikantoja kehittyi tänäkin päivänä niissä maissa, joissa sairauden hoito on vajavaista.

Alankomaalainen lääkäri Franciscus de le Boë Sylvius (1614–1672) esitti ensimmäisenä kuvauksen tuberkuloosin aiheuttamista keuhkomuutoksista. Napolissa ymmärrettiin jo 1700-luvun lopussa taudin olevan tarttuvaa laatua, sillä lääkäreiden piti tehdä ilmoitus keuhkotautipotilaista, jotta nämä voitiin eristää. Britanniassa tubipotilaita hoidettiin erityisissä kuumesairaaloissa 1700-luvun lopulta lähtien. Keuhkotautiparantolat, joissa sairaita hoidettiin mutta joissa heidät myös eristettiin terveistä, katosivat vasta, kun tuberkuloosiin löydettiin tehokkaita lääkkeitä.

Tuberkuloosibakteereja on kahta laatua, ihmisen tuberkuloosibakteeri (*Mycobacterium tuberculosis*) ja naudan tuberkuloosibakteeri (*Mycobacterium bovis*). Ihmistuberkuloosi leviää ihmisestä toiseen ilmateitse, toisin sanoen bakteereja sisältävät pisarat kuivuvat ja siirtyvät toiseen ihmiseen hengitysilman mukana. Mitä enemmän bakteereja

tartuttavan ihmisen ysköksissä on, sitä suurempi on tartuntavaarakin. Nautatuberkuloosi levisi sairaista lehmistä ihmiseen maidon välityksellä suoliston kautta. Se aiheutti imusolmuketuberkuloosia, luu- ja niveltubia ja suolistotubia. Maidon pastörointi vähensi ratkaisevasti nautatubinin tarttumista ihmiseen. Louis Pasteur keksi kuumentaa viinin 60 asteeseen, jolloin sen säilyvyys parani huomattavasti. Menetelmää sovellettiin maitoon Yhdysvalloissa 1890, ja lapsikuolleisuus laski jyrkästi.

Arvellaan, että 1800-luvun alussa jopa 90 prosenttia lapsista ja nuorista oli saanut tubitartunnan ennen 18. syntymäpäiväänsä. Valtaosa heistä oli potanut sairauden ylähengitysteiden infektiona, jota ei tuberkuloosiksi arvuutakaan. Beethoven sylki ysköksensä nenäliinaan ja tutki niitä nähdäkseen, oliko niissä verta. Hänen äitinsä ja veljensä olivat kuolleet tubiin. Sairaus saattoi yleistyä niin sanotuksi miliaarituberkuloosiksi, jolloin miltei missä tahansa elimessä voitiin todeta hirssinjyvän kokoisia tulehduspesäkkeitä. Suomessa puhuttiin lentävästä keuhkotaudista. Myös keuhkojen tuhoutuminen tai tuberkuloottinen aivokalvontulehdus johtivat kuolemaan.

Robert Koch (1843–1910) löysi tautia aiheuttavan bakteerin 1882 ja eristi siitä tuberkuliiniksi nimetyn uutteen, josta toivottiin parannuskeinoa tuberkuloosiin. Toivo oli valitettavasti turha, mikä oli Kochille kova isku. Bakteerin havaittiin säilyvän pitkiä aikoja huoneilmassa, ja ihmisiä varoiteltiin syljeksimmästä lattialle tai kadulle. Hoidoiksi käytettiin makuuttamista avoimissa ulkoilmahalleissa, ilmanrintaa eli tytetyistä ja ultraviolettilamppuja. Diagnoosin tekemistä helpotti suuresti mahdollisuus läpivalaista keuhkot röntgensäteillä, jotka saivat nimensä keksijänsä Conrad Wilhelm Röntgenin mukaan.

ONKO NEROUS SEKÄ RIESA ETTÄ LAHJA?
MILLÄ EDELLYTYKSILLÄ LUOVA NEROUS
PUHKEAA JONAKIN PÄIVÄNÄ KUKKAAN?
RIIPPUUKO SUURTEN SÄVELTÄJIEN
TUOTANTO ULKOISISTA OLOSUHTEISTA,
JA HEIJASTUVATKO ELÄMÄNTAPAHTUMAT
LUOVAAN TYÖHÖN? TUOTTAAKO
PSYYKKINEN TAI RUUMIILLINEN
SAIRAUUS JOTAIN LUOVAA?

Jari Sinkkonen etsii suurten säveltäjien luovuuden alkulähteitä ja olemusta. Hän valottaa säveltäjien neroutta näiden poikkeuksellisten elämänvaiheiden läpi ja lähestyy heitä perheensä lapsina: sisarussarjan osina, äidin ja isän poikina. Monen säveltäjäneron elämä näyttää kulkeneen kokonaan eri raiteita kuin hänen teoksensa. Monen elämää on varjostanut vakava ruumiillinen sairaus. Monet ovat kärsineet ajoittain depressiosta, sillä luova nerous koettelee psyyken rakenteita. On kuin nero ei mahtaisi itselleen mitään, koska hänen on pakko luoda.

© Veikko Somerpuro

Lääketieteen tohtori, dosentti **Jari Sinkkonen** (s. 1951) on lastenpsykiatrian erikoislääkäri sekä lasten- ja nuorisopsykoterapeutti. Hän on myös muusikko: opiskeltuaan huilunsoittoa muun muassa Severino Gazzellonin oppilaana Sinkkonen suoritti huilunsoiton diplomin Lausannen konservatoriossa 1975. Hän on opettanut huilisteja ja esiintynyt kamarimuusikkona ja solistina. Sinkkonen sai vuoden 2008 kirkon tiedonvälityspalkinnon, vuonna 2009 Suomen tietokirjailijat ry:n tietokirjailijapalkinnon ja vuonna 2011 arkkiaatri Risto Pelkosen palkinnon.

14.13
ISBN 978-951-0-40970-1
#kirja
www.kirja.fi
Päällys Dog Design

